

Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского
Серия «Юридические науки». Том 26 (65). 2013. № 2-1 (Ч. 2). С. 369-376.

УДК 343.132.2

ЩОДО УЧАСТІ АДВОКАТА СВІДКА ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ

Титова Н. В.

*Донецький юридичний інститут Міністерства внутрішніх справ України
м. Донецьк, Україна*

Розглянуті проблемні питання щодо законодавчого регулювання діяльності адвоката свідка під час проведення обшуку відповідно до нового кримінального процесуального законодавства України.

Ключові слова: захист прав людини, свідок, адвокат свідка, правова допомога, досудове розслідування, обшук.

Вступ. Становлення України як демократичної правової держави вимагає вжиття відповідних суспільно-політичних і правових заходів для реалізації положень ст. 3 Конституції України. За цих умов пріоритетним напрямком діяльності правоохоронних органів є захист прав, свобод і законних інтересів осіб, залучених у сферу кримінального судочинства, тобто створення кримінального судочинства нового охоронювального типу, пріоритетами якого повинні стати, перш за все, захист прав та свобод людини і громадянина.

Проведення «малої судової реформи» 2001 року, прийняття 13 квітня 2012 року нового Кримінального процесуального кодексу наочно підтверджують курс України на розбудову правової і демократичної держави. У чинному законодавстві конституційні права та свободи особи визнаються об'єктами національної безпеки. Важливе місце серед них займає право на правову допомогу.

Питанням забезпечення особи права на правову допомогу в науці кримінального процесу присвячені роботи Бойкова О. Д., Гловюк І. В., Голованя І. В., Грошевого Ю. М., Дроздова О. М., Лубшева Ю. Ф., Макарової З. В., Михайленка О. Р., Омельченка Т. В., Петрухіна І. Л., Погорецького М. А., Полянського М. М., Савицького В. М., Стецовського Ю. І., Строговича М. С., Титова А. М., Шило О. Г., Шумила М. Є., Чельцова-Бебутова М. О. та багатьох інших. Незважаючи на численні дослідження, низка питань, пов'язаних з реалізацією свідком цього конституційного права у сфері кримінального судочинства, залишається не вирішеною, що не може негативно не позначатися на рівні забезпеченості прав і свобод людини в державі.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до ч. 1 ст. 59 Конституції України, кожен має право на правову допомогу [1]. Конституційний Суд України в Рішенні у справі за конституційним зверненням громадянина Солдатова Геннадія Івановича щодо офіційного тлумачення положень статті 59 Конституції України, статті 44 Кримінально-процесуального кодексу України, статей 268, 271 Кодексу України про адміністративні правопорушення від 16 листопада 2000 р. № 13-рп/2000 (справа про

право вільного вибору захисника) визначив, що «конституційний припис «кожен є вільним у виборі захисника своїх прав» (частина перша статті 59 Конституції України) за своїм змістом є загальним і стосується не лише підозрюваного, обвинуваченого чи підсудного, а й інших фізичних осіб, яким гарантується право вільного вибору захисника з метою захисту своїх прав та законних інтересів» [2].

30 вересня 2009 року Конституційний Суд України виніс рішення у справі за конституційним зверненням громадянина Голованя Ігоря Володимировича щодо офіційного тлумачення положення статті 59 Конституції України (справа про право на правову допомогу), в якому зазначив, що положення частини першої статті 59 Конституції України «кожен має право на правову допомогу» треба розуміти як гарантовану державою можливість будь-якій особі, незалежно від характеру її правовідносин з державними органами, органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, юридичними та фізичними особами вільно, без неправомірних обмежень отримувати допомогу з юридичних питань в обсязі і формах, як вона того потребує. Положення частини другої статті 59 Конституції України «для... надання правової допомоги при вирішенні справ у судах та інших державних органах в Україні діє адвокатура» в аспекті конституційного звернення треба розуміти так, що особа під час допиту її як свідка в органах дільняння, досудового слідства чи дачі пояснень у правовідносинах із цими та іншими державними органами має право на правову (юридичну) допомогу від обраної за власним бажанням особи у статусі адвоката, що не виключає можливості отримання такої допомоги від іншої особи, якщо законами України щодо цього не встановлено обмежень [3].

Відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 66 чинного КПК України, свідок має право користуватися під час давання показань та участі у проведенні інших процесуальних дій правовою допомогою адвоката [4]. Вважаємо, що така позиція законодавця більше відповідає цитованому вище Рішенню КСУ у справі про право на правову допомогу, ніж колишній КПК, до якого було включено такого суб'єкта з суперечливим статусом, як захисник свідка. В той же час правовий статус адвоката свідка законом не визначений взагалі. Щодо цього, Толочко О. М. в науково-практичному коментарі до КПК України дає посилання на статті 45-46 КПК [5, с. 215], тобто статус захисника, що, на наш погляд, відповідає КПК 1960 р., і не базується на жодній нормі чинного КПК.

Отже, механізм реалізації свідком права на правову допомогу під час провадження процесуальних дій за його участю не розроблений (у тому числі це стосується проведення обшуку).

Обшук – це процесуальна дія, змістом якої є примусове обстеження приміщень, споруд, ділянок місцевості і транспортних засобів, окремих громадян з метою відшукування і вилучення приховуваних доказів злочину: знарядь злочину, предметів, документів, цінностей, а також розшуку осіб, трупів [6, с. 574]. Відзначимо, що, на відміну від КПК 1960 р., який у ч. 1 ст. 183 передбачав можливість примусового проведення обшуку [7], чинний КПК такого положення не містить. У ч. 5 ст. 236 КПК України лише вказано, що обшук повинен проводитися в обсязі, необхідному для досягнення мети обшуку [4]. Оскільки застосування примусу прямо стосується суттєвого обмеження прав громадян, воно повинно бути прямо передбачено законом, як це зроблено для заборони залишати місце обшуку до його закінчення (ч. 3 ст. 236 КПК України).

Процесуальним і криміналістичним аспектам обшуку присвячено чимало досліджень [8], в той же час питання участі адвоката (у тому числі адвоката свідка) в даній слідчій дії практично не висвітлені. Батіщева Л. В. й Леві А. А. пояснюють це тим, що в обшуку захисник бере участь рідко, оскільки він проводиться або до появи в справі захисника, або коли підозрюваний або обвинувачений знаходиться під вартою і в обшуку не бере участь [9, с. 9].

Участь адвоката в слідчих діях є, перш за все, однією з найважливіших гарантій прав особи, інтереси якої представляє адвокат. При цьому дуже важливо, щоб адвокат був не просто присутній на слідчій дії, а саме брав у ній участь [10, с. 10]. Як справедливо помічає Лобанов А. П., поняття «присутність» і «участь» нерівнозначні [11, с. 48]. Присутність передбачає пасивне спостереження за тим, що відбувається, тоді як участь включає можливість впливати на хід подій, тому дуже важливим є законодавче регулювання процесуального статусу осіб, які беруть участь чи присутні при проведенні обшуку.

Слід також погодитися з Маляренком В. Т., який вказує, що формулювання «особа, у якої проводиться обшук» не може не викликати питань. Така особа не завжди чітко визначена. У житлі або іншому володінні особи може проживати декілька чоловік, і обшук, що проводиться, може заподіяти їм незручності, втрату репутації і моральні переживання [12, с. 93]. В той же час ухвала слідчого судді про проведення обшуку оскарженню не підлягає. Така позиція законодавця вбачається спірною, виходячи з положень ч. 2 ст. 55 Конституції України про те, що кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій або бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб [1].

Корчева Т. В. відзначає, що особи, в житлі або іншому володінні яких проводиться обшук, можуть бути не тільки підозрюваними або підсудними, і не викликає сумніву та обставина, що ці особи стають учасниками кримінального судочинства, їх права і свободи обмежуються, що спричиняє за собою необхідність передбачити їх право на отримання правової допомоги і участь в даній слідчій дії адвоката [13, с. 105]. Чинний КПК України зумовлює цю ситуацію новим визначенням статусу підозрюваного. Якщо особа не затримана, повідомлення про підозру може бути вручене фактично перед самим закінченням досудового розслідування. Слід підкреслити, що Ципкін А. Л. ще у 1959 році відзначав, що приблизно в 45% випадків термін пред'явлення обвинувачення співпадає з терміном оголошення обвинуваченому про закінчення попереднього розслідування і пред'явлення йому для ознайомлення всіх матеріалів кримінальної справи [14, с. 172]. Михайленко О. Р. при вивченні 265 кримінальних справ про розкрадання по м. Києву відзначає таку ж картину, називаючи цифру приблизно в 40% [15, с. 301]. З того часу мало що змінилося при застосуванні КПК 1960 р. А за чинним КПК України статус підозрюваного фактично дублює статус обвинуваченого за КПК 1960 р., і ми не маємо підстав вважати, що приблизно у половині випадків повідомлення про підозру не буде, як і раніше, вручатися особі перед самим закінченням досудового розслідування

Ч. 11 ст. 182 КПК Російської Федерації визначає, що при проведенні обшуку має право бути присутнім захисник, а також адвокат тієї особи, в приміщенні якої проводиться обшук [16]. Ст. 90 КПК Республіки Молдова, розташована в розділі IV «Інші

особи, що беруть участь в кримінальному процесі», закріплює право свідка бути супроводжуваним при участі в процесуальних діях, що провадяться в ході кримінального переслідування, захисником, вибраним ним у якості представника [17].

Виходячи з прийнятого 30 вересня 2009 року КСУ рішення у справі про право на правову допомогу, кожна особа, що обшукується, має право на правову допомогу, що надається адвокатом. Корчева Т. В. указує, що якщо особа заявляє клопотання про участь в справі адвоката і про свою можливість запросити конкретного адвоката, – проведення обшуку повинно бути припинено [13, с. 105]. Арабулі Д. Т., виходячи з російського законодавства, відзначає, що особа, в приміщенні якої повинен бути проведений обшук, самостійно вирішує питання про необхідність присутності адвоката, доводить своє волевиявлення до відома слідчого, який в силу ч. 1 ст. 11 КПК РФ зобов'язаний забезпечити можливість здійснення цього права [18, с. 59]. Проте українське законодавство такого обов'язку особи, що провадить розслідування, не містить. Механізм реалізації права особи на правову допомогу при проведенні обшуку в її житлі або іншому володінні, а також особистого обшуку законодавчо не визначений. Немає вказівки особі, що здійснює провадження у справі, на необхідність очікування особи, яка надає правову допомогу, і відкладання обшуку до його явки. Не розглянуто питання порядку одночасного проведення обшуків в декількох володіннях певної особи.

Найвні прогалини необхідно ліквідувати найближчим часом. При цьому слід врахувати, що участь адвоката в слідчій дії не можна ставити в залежність від волі суб'єкта, який провадить процес, оскільки це створює нерівність кримінального судочинства в здійсненні прав і обов'язків його учасників [19, с. 78]. У юридичній літературі неодноразово висловлювалися думки про те, що задоволення вимоги захисника про участь в слідчій дії повинно бути для слідчого обов'язковим [20, с. 34], а неповідомлення захисникові про проведення даної слідчої дії потрібно розглядати як істотне порушення права на захист [21, с. 6]. Те ж саме повинно відноситися і до клопотання особи, у якій проводиться обшук, про участь в обшуку адвоката. Проте слід врахувати також той факт, що за наявності ухвали судді про проведення обшуку в житлі або іншому володінні особи дії, що перешкоджають проведенню обшуку, з боку обшукуваної особи слід визнати законними, якщо зазначена особа виявить бажання реалізувати надане їй право на участь в обшуку адвоката, а дане право не буде реалізовано. При цьому слідчий зобов'язаний здійснювати захист прав і законних інтересів потерпілих від злочинів, перешкодою чому служить невчасне проведення обшуку, але зобов'язаний і повідомити обшукуваній особі про можливість присутності її адвоката і створити умови для реалізації даного права, що передбачає можливість для цієї особи покинути приміщення, в якому повинен проводитися обшук, до його початку для укладення угоди з адвокатом (адже слідчий має право заборонити особам покинути приміщення, в якому обшук вже проводиться, а не проводитиметься). Таким чином, виникає можливість для зловживання обшукуваною особою своєю правомочністю [18, с. 61-62]. Необхідно також усунути суперечність між правом обшукуваної особи отримувати правову допомогу адвоката у виді консультацій під час проведення обшуку і право слідчого заборонити спілкуватися між собою особам, що знаходяться в приміщенні, в якому проводиться обшук.

Висновок. Виявлені нами прогалини в законодавчому регулюванні такої специфічної слідчої (розшукової) дії, як обшук, що припускає значні обмеження прав і свобод людини, повинні бути негайно вирішені, що дозволить як отримувати докази у кримінальних справах, що відповідають вимогам законності, належності і допустимості, так і забезпечити захист прав і інтересів громадян, підприємств, установ, організацій.

Фактично процесуальний статус обшукуваної особи, що не є підозрюваною, відповідає статусу свідка, адже цій особі відомі або можуть бути відомі обставини, що підлягають доказуванню під час кримінального провадження. Тому відповідне положення повинно бути передбачене у ч. 1 ст. 236 КПК України, яка окреслює коло осіб, що беруть участь у проведенні обшуку. Необхідним є норма, яка визначала б правовий статус адвоката свідка. Вважаємо також доцільним чітко визначення у ст. 236 КПК України порядку запрошення адвоката свідка, його повноважень і відносин з обшукуваним під час проведення обшуку.

Список літератури:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Рішення Конституційного Суду України від 16.11.2000 № 13-рп/2000 у справі за конституційним зверненням громадянина Солдатов Геннадія Івановича щодо офіційного тлумачення положень статті 59 Конституції України, статті 44 Кримінально-процесуального кодексу України, статей 268, 271 Кодексу України про адміністративні правопорушення (справа про право вільного вибору захисника) // Офіційний вісник України. – 2000. – № 47. – Ст. 2045.
3. Рішення Конституційного Суду України від 30.09.2009 № 23-рп/2009 у справі за конституційним зверненням громадянина Голованя Ігоря Володимировича щодо офіційного тлумачення положень статті 59 Конституції України (справа про право на правову допомогу) // Офіційний вісник України. – 2009. – № 79. – Ст. 2694.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // Голос України. – 19 травня 2012. – № 90-91.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар. : у 2 т. / [О. М. Бандурка, Є. М. Блажівський, Є. П. Бурдоль та ін.] ; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. – Х.: Право, 2012. – Т. 1. – 768 с.
6. Криміналістика : учебник для вузов / [Т. В. Аверьянова, Р. С. Белкин, Ю. Г. Корухов, Е. Р. Россинская] ; под ред. заслуженного деятеля науки РФ, проф. Р. С. Белкина. – [2-е изд.]. – М. : Норма, 2006. – 992 с.
7. Кримінально-процесуальний кодекс України : Закон України від 28.12.1960 № 1001-05 // Відомості Верховної Ради. – 1961. – № 2. – Ст. 15.
8. Астапкина С. М. Тактика обыска и выемки / С. М. Астапкина. – М. : Акад. МВД СССР, 1989. – 20 с.; Денисюк С. Ф. Обыск в системе следственных действий (тактико-криминалистический анализ) : научно-практическое пособие / С. Ф. Денисюк, В. Ю. Шепитько. – Х. : Консум, 1999. – 160 с.; Долгинов С. Д. Использование обыска в раскрытии, расследовании и предотвращении преступлений / С. Д. Долгинов. – М. : ЮИ МВД РФ, 2005. – 56 с.; Коновалова В. Е. Обыск: тактика и психология : учеб. пособ. / В. Е. Коновалова, В. Ю. Шепитько. – Х. : Гриф, 1997. – 124 с.; Рыжаков А. П. Обыск : основания и порядок производства : научно-практическое руководство / А. П. Рыжаков. – Ростов-на-Дону : Феникс, 2006. – 145 с.; Фомин М. А. Обыск в современном уголовном процессе : учебно-практическое пособие / М. А. Фомин. – М. : Юрлитинформ, 2006. – 201 с. та ін.
9. Батищева Л. Тактика следственных действий при участии защитника / Л. Батищева, А. Леви // Законность. 1993. – № 12. – С. 6-10.
10. Бронз Й. Л. Зміни й доповнення, що пропонується використати під час обговорення проекту Кримінально-процесуального кодексу України / Й. Л. Бронз // Адвокат. – 2003. – № 3. – С. 9-10.

11. Лобанов А. Участие защитника в следственных действиях / А. Лобанов // *Законность*. – 1995. – № 6. – С. 48.
12. Маляренко В. Т. Кримінальний процес України : стан та перспективи розвитку. Вибрані наукові праці / В. Т. Маляренко. – К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2004. – 600 с.
13. Корчева Т. В. Проблеми діяльності захисника у досудовому провадженні та в суді першої інстанції : монографія / Т. В. Корчева. – Х. : Видавець ФО-П Вапнярчук Н. М., 2007. – 200 с.
14. Цыпкин А. Л. Право на защиту в советском уголовном процессе / А. Л. Цыпкин. – Саратов : [б. и.], 1959. – 337 с.
15. Михайленко А. Р. Расследование преступлений. Законность и обеспечение прав граждан / А. Р. Михайленко. – К. : Юрінком Інтер, 1999. – 445 с.
16. Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации : Закон Российской Федерации от 18.12.2001 № 174-ФЗ // Режим доступа. – [Электронный ресурс] : <http://www.interlaw.ru/law/docs/12025178/>.
17. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Молдова : Закон Республики Молдова от 14.03.2003 №122-XV // Режим доступа. – [Электронный ресурс] : <http://cislegal-reform.org/document.asp?id=7192>.
18. Арабули Д. Т. Теоретические и практические основы регулирования процессуального положения и деятельности адвоката – нового участника уголовного судопроизводства // Д. Т. Арабули ; научн. ред. д.ю.н., проф., засл. юрист РФ А. П. Гуськова. – Санкт-Петербург–Челябинск, 2006. – 136 с.
19. Хоматов Ю. В. Развитие состязательного начала и деятельности адвоката- защитника в уголовном судопроизводстве Украины : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза» / Ю. В. Хоматов ; Українська гос. юридическая академия. – Х., 1994. – 231 с.
20. Стуканов А. Уголовные дела о лжесвидетельстве / А. Стуканов // *Законность*. – 1996. – № 1. – С. 34-36.
21. Милова И. Е. Участие адвоката-защитника в собирании доказательств на предварительном следствии : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Уголовный процесс и криминалистика ; судебная экспертиза» / И. Е. Милова ; Самарский государственный университет. – Самара, 1998. – 17 с.

Титова Н. В. Участие адвоката свидетеля во время производства обыска / Н. В. Титова // Ученые записки Таврического национального университета имени В. И. Вернадского. Серия : Юридические науки. – 2013. – Т. 26 (65). № 2-1. – Ч. 2. – С. 369-376.

Рассмотрены проблемные вопросы законодательного регулирования деятельности адвоката свидетеля при проведении обыска, согласно новому уголовному процессуальному законодательству Украины.

Ключевые слова: защита прав человека, свидетель, адвокат свидетеля, правовая помощь, досудебное расследование, обыск.

AS A LAWYER WITNESSES DURING THE SEARCH

Tytova N. V.

Donetsk Law Institute of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, Donetsk, Ukraine

Considered issues of legislative regulation of attorney witness during a search under the new criminal procedural legislation of Ukraine. Determined that the legal status of attorney witness not legally defined. Found that the mechanism of realization of the right to legal assistance during the search of her home or other property and personal search is not legally defined.

Determined that the search warrant a judicial act, the contents of which are compulsory inspection of premises, buildings, terrain and vehicles, and individuals for the purpose of finding and extracting concealed evidence of the crime: guns, items, documents, valuables, and wanted persons, cadavers. It is noted that in contrast to the Criminal Procedure Code of Ukraine in 1960, which in part 1 of article 183 involved the forced a search, the current code does not contain such a provision. In part 1 of article 236 of the Criminal Procedural Code of Ukraine stated that the search should be conducted to the extent necessary to achieve the purpose of the search. Since the use of force is directly related to substantial restriction of citizens' rights, it should be expressly provided by law, as is done for the prohibition to leave the place until the end of the search.

It is emphasized that the participation of counsel in the investigation is primarily one of the most important guarantees of individual rights, which represents the interests of the lawyer. It is very important that the lawyer was not only present at the investigative actions, such as taking part in it. Emphasized that the concept of "presence" and "participation" uneven. Presence involves passive observation of what is happening, while part includes the ability to influence the course of events, so it is important legislative regulation of the procedural status of the persons involved or present during the search.

Determined that the mechanism of realization of the right to legal assistance during the search of her home or other property and personal search in Ukraine is not legally defined. No instructions to the person conducting the proceedings, the need to wait a person who provides legal aid and postponing the search for his appearance. Not consider the order of simultaneous searches at several possessions of a person.

It was emphasized that participation in investigative attorney actions can not be set in dependence on the will of the subject, which conducts process because it creates inequality criminal proceedings in the implementation of rights and obligations of its members. Satisfaction of counsel to participate in investigative actions should be mandatory for investigation and failure of defense counsel to conduct investigative actions should be considered a material breach of the right to defense.

Key words: human rights, the witness, the witness's lawyer, legal assistance, pre-trial investigation, the search warrant.

Spysok literatury:

1. Konstytucija Ukrai'ny : Zakon Ukrai'ny vid 28.06.1996 № 254k/96-VR // Vidomosti Verhovnoi' Rady Ukrai'ny. – 1996. – № 30. – St. 141.
2. Rishennja Konstytucijnogo Sudu Ukrai'ny vid 16.11.2000 № 13-rp/2000 u spravi za konstytucijnym zvernennjam gromadjanyna Soldatova Gennadija Ivanovycha shhodo oficijnogo tlumachennja polozhen' statti 59 Konstytucii' Ukrai'ny, statti 44 Kryminal'no-procesual'nogo kodeksu Ukrai'ny, statej 268, 271 Kodeksu Ukrai'ny pro administratyvni pravoporushennja (sprava pro pravo vil'nogo vyboru zahysnyka) // Oficijnyj visnyk Ukrai'ny. – 2000. – № 47. – St. 2045.
3. Rishennja Konstytucijnogo Sudu Ukrai'ny vid 30.09.2009 № 23-rp/2009 u spravi za konstytucijnym zvernennjam gromadjanyna Golovanja Igorja Volodymyrovycha shhodo oficijnogo tlumachennja polozhen' statti 59 Konstytucii' Ukrai'ny (sprava pro pravo na pravovu dopomogu) // Oficijnyj visnyk Ukrai'ny. – 2009. – № 79. – St. 2694.
4. Kryminal'nyj procesual'nyj kodeks Ukrai'ny : Zakon Ukrai'ny vid 13.04.2012 № 4651-VI // Golos Ukrai'ny. – 19 travnja 2012. – № 90-91.
5. Kryminal'nyj procesual'nyj kodeks Ukrai'ny. Naukovo-praktychnyj komentar. : u 2 t. / [O. M. Bandurka, Je. M. Blazhivs'kyj, Je. P. Burdol' ta in.] ; za zag. red. V. Ja. Tacija, V. P. Pshonky, A. V. Portnova. – H.: Pravo, 2012. – T. 1. – 768 s.
6. Krymynalystyka : uchebnyk dlja vuzov / [T. V. Aver'janova, R. S. Belkyn, Ju. G. Koruhov, E. R. Rossynskaja] ; pod red. zaslužhennogo dejatelja nauky RF, prof. R. S. Belkyna. – [2-e yzd.]. – M. : Norma, 2006. – 992 s.
7. Kryminal'no-procesual'nyj kodeks Ukrai'ni : Zakon Ukrai'ny vid 28.12.1960 № 1001-05 // Vidomosti Verhovnoi' Rady. – 1961. – № 2. – St. 15.
8. Astapkina S. M. Taktika obyska i vyemki / S. M. Astapkina. – M. : Akad. MVD SSSR, 1989. – 20 s.; Denisjuk S. F. Obysk v sisteme sledstvennyh dejstvij (taktiko-kriminalisticheskij analiz) : nauchno-prakticheskoe posobie / S. F. Denisjuk, V. Ju. Shepit'ko. – H. : Konsum, 1999. – 160 s.; Dolginov S. D. Ispol'zovanie obyska v raskrytii, rassledovanii i predotvrashhenii prestuplenij / S. D. Dolginov. – M. : Jul MVD RF, 2005. – 56 s.; Konovalova V. E. Obysk: taktika i psihologija : ucheb. posob. / V. E. Konovalova, V. Ju. Shepit'ko. – H. : Grif, 1997. – 124 s.; Ryzhakov A. P. Obysk : osnovanija i porjadok proizvodstva : nauchno-prakticheskoe rukovodstvo / A. P. Ryzhakov. – Rostov-na-Donu : Feniks, 2006. – 145 s.; Fomin M. A. Obysk v sovremennom ugolovnom processe : uchebno-prakticheskoe posobie / M. A. Fomin. – M. : Jurlitinform, 2006. – 201 s. ta in.
9. Batisheva L. Taktika sledstvennyh dejstvij pri uchastii zashhitnika / L. Batisheva, A. Levi // Zakonnost'. 1993. – № 12. – S. 6-10.
10. Bronz J. L. Zminy j dopovnennja, shho proponujet'sja vykorystaty pid chas obgovorennja proektu Kryminal'no-procesual'nogo kodeksu Ukrai'ny / J. L. Bronz // Advokat. – 2003. – № 3. – S. 9-10.
11. Lobanov A. Uchastie zashhitnika v sledstvennyh dejstvijah / A. Lobanov // Zakonnost'. – 1995. – № 6. – S. 48.

12. Maljarenko V. T. Kryminal'nyj proces Ukrai'ny : stan ta perspektyvy rozvytku. Vybrani naukovi praci / V. T. Maljarenko. – K. : Vydavnychyj Dim «In Jure», 2004. – 600 s.
13. Korcheva T. V. Problemy dijal'nosti zahysnyka u dosudovomu provadzhenni ta v sudi pershoi' instancii' : monografija / T. V. Korcheva. – H. : Vydavec' FO-P Vapnjarchuk N. M., 2007. – 200 s.
14. Cypkin A. L. Pravo na zashhitu v sovetskom ugolovnom processe / A. L. Cypkin. – Saratov : [b. i.], 1959. – 337 s.
15. Mihajlenko A. R. Rassledovanie prestuplenij. Zakonnost' i obespechenie prav grazhdan / A. R. Mihajlenko. – K. : Jurinkom Inter, 1999. – 445 s.
16. Ugolovno-processual'nyj kodeks Rossijskoj Federacii : Zakon Rossijskoj Federacii ot 18.12.2001 № 174-F3 // Rezhim dostupa. – [Jelektronnyj resurs] : <http://www.interlaw.ru/law/docs/12025178/>.
17. Ugolovno-processual'nyj kodeks Respubliki Moldova : Zakon Respubliki Moldova ot 14.03.2003 №122-XV // Rezhim dostupa. – [Jelektronnyj resurs] : <http://cislegal-reform.org/document.asp?id=7192>.
18. Arabuli D. T. Teoreticheskie i prakticheskie osnovy regulirovanija processual'nogo polozhenija i dejatel'nosti advokata – novogo uchastnika ugolovnog sudoproizvodstva // D. T. Arabuli ; nauchn. red. d.ju.n., prof., zasl. jurist RF A. P. Gus'kova. – Sankt-Peterburg–Cheljabinsk, 2006. – 136 s.
19. Homatov Ju. V. Razvitie sostjazatel'nogo nachala i dejatel'nosti advokata- zashhitnika v ugolovnom sudoproizvodstve Ukrainy : dis. na zdobuttja nauk. stupenja kand. jurid. nauk : spec. 12.00.09 «Kriminal'nyj proces ta kriminalistika; sudova ekspertiza» / Ju. V. Homatov ; Ukrainskaja gos. juridicheskaja akademija. – H., 1994. – 231 s.
20. Stukanov A. Ugolovnye dela o lzhesvidetel'stve / A. Stukanov // Zakonnost'. – 1996. – № 1. – S. 34-36.
21. Milova I. E. Uchastie advokata-zashhitnika v sobiranii dokazatel'stv na predvaritel'nom sledstvii : avtoref. dis. na soiskanie nauch. stepeni kand. jurid. nauk : spec. 12.00.09 «Ugolovnyj process i kriminalistika ; sudebnaja jekspertiza» / I. E. Milova ; Samarskij gosudarstvennyj universitet. – Samara, 1998. – 17 s.